

Мірошниченко І. Г.

*викладач кафедри іноземних мов Дніпропетровського національного
університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна*

ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АБРЕВІАТУР У СТИСЛИХ ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКОГО МАС-МЕДІЙНОГО ДИСКУРСУ

У статті досліджуються лінгвопрагматичні особливості аббревіатур як одного з активних лексичних засобів творення стислого тексту в українських мас-медіа: проаналізовано компресивний потенціал різних видів аббревіатив та їхній вплив на структурно-формальний вигляд мас-медійного тексту. Вживання аббревіатур надає високого ступеня стисненню інформації на одиницю площі тексту, але використання вузькоспеціалізованих аббревіатур, на відміну від широко вживаних та загальновідомих, зменшує швидкість сприйняття тексту.

Ключові слова: мас-медійний дискурс, стислий текст, компресія інформації, засоби стиснення тексту, аббревіатури.

ЛИНГВОПРАГМАТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ АББРЕВИАТУР В СЖАТЫХ ТЕКСТАХ УКРАИНСКОГО МАСС-МЕДИЙНОГО ДИСКУРСА

В статье исследуются лингвопрагматические особенности аббревиатур как одного из активных средств создания сжатого текста в украинских масс-медиа: проанализирован компрессионный потенциал разных видов аббревиатур и их влияние на структурно-формальный вид масс-медийного текста. Употребление аббревиатур придает высокую степень сжатости информации на единицу площади текста, но использование узкоспециализированных аббревиатур, в отличие от широко используемых и общеизвестных, уменьшает скорость восприятия текста.

Ключевые слова: масс-медийный дискурс, сжатый текст, компрессия информации, средства сжатия текста, аббревиатуры.

LINGUISTIC AND PRAGMATICAL PECULIARITIES OF ABBREVIATIONS IN UKRAINIAN COMPRESSED MASS MEDIA TEXTS

The issues of rational representation and pragmatic approach to information are relevant today because of information space overload in mass-media. This article deals with linguistic and pragmatic peculiarities of abbreviations as popular means of compressed texts creating in Ukrainian mass media. The compressed potential of different types of abbreviations and their influence on the text structural form are analysed. Abbreviation use gives a high level compression of information per unit

area, but highly specialized abbreviations in contrast to well-known ones reduce the speed of text perception.

Key words: mass-media discourse, compressed text, information compression, compressed text means, abbreviations.

Серед сучасних лінгвістичних досліджень вивчення функційних особливостей мови в мас-медійній комунікації виступає на передній план: мас-медійний дискурс відображає історичну епоху, життя народу, картину національної мови. Бурхливе сучасне буття спричинило активні зміни в технічних засобах інформування та в самій мові. Через перевантаженість інформативного простору людина вимушена шукати шляхи раціональної подачі інформації задля зручності її сприймання споживачем; крім того, намітилася чітка тенденція передавати якомога більше інформації за одну одиницю часу. Тому такими актуальними для засобів масової комунікації стали проблеми стиснення тексту, які сприяють зменшенню площі повідомлення та часу, витраченого на його передавання, зі збереженням змісту.

Поряд із іншими лексичними засобами стиснення тексту (словоскладанням, запозиченими словами, кальками, фразеологізмами та ін.) одними із широко використовуваних виступають аббревіатури. Явище аббревіації активно досліджувалося лінгвістами ХХ-ХХІ сторіч (Алексєєв Д. І., Ахренова Н. О., Баранов А. М., Бойченко Л. М., Борисов В. В., Віняр Г. М., Карасик В. І., Кашкін В. Б., Клименко Н. Ф., Мазурик Д. В., Мацько О. М., Могилевський Р. І., Мустафінова Е. Р., Ожогін Є. М., Стишов О. А., Херринг С., Шашкін І. Ю. та інші). Учені досліджували функційні, прагматичні, когнітивні, структурно-семантичні особливості аббревіатур; аналізували явище аббревіації у дослідженнях проблем дискурсу; розглядали їх у теорії комунікації. У своїх роботах лінгвісти, зокрема Панченко О. І. [5, с. 28], підкреслюють величезний компресуючий потенціал різних видів аббревіатурних лексем та їх похідних.

Серед функцій, які виконують аббревіатури у мовленні (номінативна, когнітивна, експресивна), у нашій роботі була досліджена здійснювана ними

функція компресії інформації в українському мас-медійному дискурсі, яка відповідає сучасним прагматичним установкам суспільства і завдяки якій аббревіатури стали поширеним засобом номінації в усіх областях сучасних знань і сферах людського життя.

Явище аббревіації полягає у скороченні довгих назв у нову коротку за формою семантичну єдність. Розпочавши активний свій розвиток у системі мови на початку XX ст., аббревіація до початку XXI ст. стала органічною частиною текстів масової комунікації завдяки своїм структурним і семантичним особливостям: аббревіатури економні, вони дозволяють у короткій, лаконічній формі вмістити змістовне повідомлення. Тобто, аббревіація відповідає сучасним вимогам до продукування медійних текстів. Сучасні засоби масової комунікації настільки активізували використання аббревіатур, що лінгвісти стали говорити про «мовну гру в аббревіації». Так, наприклад, Земська О. А. назвала це явище «найтипівішою рисою сучасної мови»; дослідниця підкреслює сучасний «розквіт аббревіатурного словотвору в засобах масової інформації, усного і публічного мовлення» [2, с.138]. Як активно використовуваний засіб компресії мас-медійних текстів, вдалі аббревіатури виконують подвійну функцію: скорочують складне найменування, економлячи час для вимовляння довгої назви в ефірі й місце та зусилля для запису текстового повідомлення, і збагачують мову новими словами, які коротко і водночас точно, без прихованих смислових нюансів називають предмет: *НБУ, ЖКГ, КНР, СБУ, ЗНО* і т.д. Точність назви-аббревіатури зумовлена предметною співвіднесеністю умовного скорочення та опорного словосполучення, тобто, аббревіатура і повна назва – абсолютні синоніми.

Види аббревіатур у мовознавстві визначаються їхніми компонентами: серед ініціальних (утворених із початкових літер) учені називають літерні аббревіатури, які читаються називанням початкових літер (*МЗС, ДЦП, ЄС, УТН, ТСН, ДТП*), та звукові, які вимовляються початковими звуками (*ПАРЄ, УЄФА, ЗАГС, НАН, УПА*). В українській лінгвістиці для позначення аббревіатури рідко вживається дефініція «акронім», що слугує для позначення аббревіатури, яка

читається одним словом: *ДАІ, ЮНІСЕФ, ВІЛ*. Іншим різновидом аббревіатур виступають слова, утворені складанням по-різному усічених основ або складанням частини й повного слова та різні їх комбінації: *Мінсоцполітики* < Міністерство соціальної політики, *держзакупівлі* < державні закупівлі, *соцдослідження* < соціальні дослідження, *компослуги* < комунальні послуги, *сучукркін* < сучасне українське кіно, *нацгвардієць* < військовослужбовець національної гвардії, *спецпенсії* < спеціальні пенсії, *Укроборонпром* < Український оборонно-промисловий комплекс. Одним із відносно нових способів творення аббревіатур із унікальними структурно-семантичними і функціональними особливостями є телескопія – складання і усічення компонентів тут взаємодіють одночасно. Слова-телескопи мають семантичну і формальну оформленість, але їх морфологічна структура не завжди чітка. Найчастіше нова лексема складається з першої частини першого компонента і кінцевої частини другого компонента, утворюючи цікавий і оригінальний композит: *біоніка* < біологічна електроніка, *реанімобіль* < реанімаційний автомобіль, в інших випадках поєднується одна повна і одна усічена основа: *квадроцикл* < квадро мотоцикл. Не існує чітко визначених правил утворення телескопних композитів, але головна вимога до таких новотворів – частини повинні легко впізнаватися за своїм семантичним значенням. Часто в основі утворення телескопізмів лежить намір надати мовленню експресивності, що забезпечується новизною та незвичайністю форми такого слова-композита, його багатим смисловим наповненням, тому й використовуються вони найчастіше в рекламних текстах з метою привернення уваги та створення незабутніх емоційних образів. У поширеності вживання телескопізмів ясно простежується «мовна мода». Вживання телескопів у мас-медійних стислих текстах повністю відповідає вимогам стиснення інформаційного матеріалу: їх структурні особливості допомагають конденсувати зміст словосполучення у одне слово із багатою семантикою: *медікоптер* < медичний гелікоптер – гелікоптер, що літає у важкодоступні для транспорту райони для надання

невідкладної медичної допомоги; *газня* < газова гризня (маються на увазі складні переговори між Україною та Росією про поставки газу (СТБ-Вікна).

Абревіатури є одним із найефективніших засобів стиснення тексту на рівні лексики: порівнявши початкову повну назву-словосполучення і вторинну назву-аббревіатуру, бачимо значне скорочення кількості графем, особливо при використанні ініціальних аббревіатур. Наприклад, заголовок із складноскороченими словами *У Мінфіні немає ні розуміння, ні аргументів* («Голос України», №116 від 2.07.2015, с.4) – 36 графем – коротший за свою повну версію *У Міністерстві фінансів немає ні розуміння, ні аргументів* на 13 графем (26%), а заголовок із ініціальними аббревіатурами *За тиждень відбудеться зустріч МВФ, КМУ та кредиторів* («День», №109 від 24.06.2015, с.7) – 45 графем – у повній своїй версії *За тиждень відбудеться зустріч Міжнародного валютного фонду, Кабінету міністрів України та кредиторів* (89 графем) довший на 44 графеми (48,8 %). Чим більше текст насичений аббревіатурами, тим більше інформації на певній площі він уміщує: «*У дитячому лікувально-оздоровчому комплексі «Сокіл», що функціонує у Галицькому районі Івано-Франківської області, розпочалася перша оздоровча зміна. Разом із 600 дітьми працівників ДТЕК Буришинської ТЕС у таборі відпочиватимуть і 90 дітей, чиї батьки є учасниками АТО, інформує наш власкор Галина Брухаль*» (коротке інформповідомлення у газеті «Голос України», №98 від 5.06.2015, с.1; підкреслювання наші).

Значний компресивний потенціал мають і аббревіатури іншомовного походження, одні з яких вживаються в оригінальному вигляді (*BMW, iPhone, Reddit, iOS*), другі – скалькованими (*НАСА, УЄФА*), а треті існують у синонімічних варіантах (*FIFA і ФІФА, BBC і Бі-Бі-Сі, UNISEF і ЮНІСЕФ*). Вживання іншомовних аббревіатів та кальок має бути виваженим: з одного боку, вони конденсують і увиразнюють повідомлення, а з іншого, можуть бути незрозумілими для пересічного споживача інформації, і в такому разі стиснення інформації зазнає протилежного результату – девіації.

Мас-медійні тексти націлені на широкий загал, і, створюючи інформаційний континуум, продуценти орієнтуються на середнього реципієнта. Кожен пересічний обиватель в Україні наразі миттєво сприймає давно утворені аббревіатури (*АПК, ЗСУ, МЗС, НАТО, ЖКГ, СД, ІТ* та ін.) та багато новітніх, часто повторюваних у ЗМІ (*АТО < антитерористична операція, ІДІЛ < Ісламська держава Іраку та Леванту, МПО < металопластикові вікна, ДНР < Донецька Народна Республіка, ЛНР < Луганська Народна Республіка, ОСББ < Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку*). Але при використанні аббревіатур виникають і певні ускладнення через появу аббревіатурної омонімії, що перешкоджає швидкому розумінню змісту, наприклад, *ВАК < Вища арбітражна комісія і ВАК < Вища атестаційна комісія, ПК < промисловий комплекс і ПК < персональний комп'ютер*. Складними для сприймання є нові, спеціалізовані, запозичені та рідковживані аббревіатури. Так, наприклад, у заголовку *Росія сама собі дозволила не виконувати рішення ЄСПЛ* (ukrinform.ua, 14.07.15) аббревіатура *ЄСПЛ* (Європейський суд по правах людини) рідше вживається як аббревіатура, а частіше звучить як повна назва, і тому не сприймається відразу в заголовку; значення цього скорочення розшифровується споживачем інформації лише з тексту повідомлення. Таким чином заголовки хоча і досяг мети стиснення повідомлення, але втратив інформаційну привабливість. Такого ж ефекту можна досягти і завдяки запозиченим аббревіатурам: *Водночас, попитом на ринку праці користуються і розробники CRM систем, SEO-фахівці та маркетологи зі спеціалізацією в інтернет-маркетингу* («День», №109 від 24.06.2015, с.6). Аббревіатури, що належать до спеціальних галузей знання, можуть бути незрозумілими широкому колу читачів.

Цікавим явищем в українському мас-медійному дискурсі стали слова, утворені додаванням до аббревіатур (як українського походження, так і іншомовного) різноманітних суфіксів: *ПТУшник СБУшник, ГРУшник, ДАІшник, ВВшник, КГБшник, УБОЗівець, АТОвець, ДНРівець, МЗСівський, ЛНРівський, НАТОвський*. Новотвори такого типу – відаббревіати – зрозумілі широкому

загалу реципієнтів мас-медійних повідомлень завдяки асоціації зі словами, що містять ті ж самі суфікси у рідній мові (наприклад, *порушник*, де *-ник* – суфікс на позначення активного діяча, *продавець*, де *-ець* (*-івець*, *-овець*) – суфікс-синонім до *-ник*, *сільський*, де *-ськ* має значення відносності). Запозичені аббревіатури (як ті, що передаються кирилицею, так і ті, що пишуться латиницею, а вимовляються як літери англійського алфавіту) теж дали імпульс для утворення великої кількості похідних слів: *айтішник* < спеціаліст в галузі ІТ, *сідішки* < CD-диски, *піаритися*, *розпіаритися* < від PR (public relations), *SMSка*, *SMS-повідомлення*, *VIP-ложа*, *SPA-салон*, та ін. Вживання таких неологізмів допомагає конденсувати повідомлення, сприяючи уникненню довгих за структурою словосполучень. Ось приклад заголовку як стислого тексту: *У Донецьку чергове ДТП за участю ДНРівців* (antikor.com.ua від 20.04.15), який у розгорнутому вигляді мав би такий вигляд: *У Донецьку сталася чергова дорожньо-транспортна пригода за участю представників військових формувань Донецької Народної Республіки*. Як бачимо, використання аббревіатур значно компресує інформаційне повідомлення, особливо, якщо в одному реченні вживається кілька слів-аббревіатур та їх похідних.

Підсумовуючи наш аналіз лінгвопрагматичних особливостей аббревіатур у стислих текстах мас-медійного дискурсу, можемо стверджувати, що вони – один із найефективніших засобів стиснення тексту, особливо їх ініціальний різновид. Вживання аббревіатур у мас-медійних текстах різних жанрів спричинене екстралінгвістичними факторами: стремлінням до економії мовних засобів, площі, часу та зусиль; прагненням їхніх творців подавати інформацію раціонально та прагматично. Широковживані аббревіатури та ті, що давно утворилися у мові і побутують довгий час, часто належать до поля загальних знань особистості й легко сприймаються аудиторією. Але використання вузькоспеціалізованих аббревіатур недоречне в усних мас-медійних повідомленнях, а в письмових текстах вимагає подальшого розшифрування.

Проблема дослідження засобів стиснення тексту в мас-медійному дискурсі наразі актуальна і заслуговує на подальше детальне наукове дослідження.

Література

- 1) Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. / В. О. Горпинич. – К., 1999. – 207 с.
- 2) Земская Е. А. Активные процессы современного словопроизводства / Е. А. Земская // Русский язык конца XX столетия (1985-1995). – М.: Наука, 1996. – С. 90-141.
- 3) Клименко Н. Ф. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі / Н. Клименко, Є. Карпіловська. Л. Кислюк. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2008. – 336 с.
- 4) Ордынская С. Н. Языковая компрессия: ее онтология, сущность и функции / С. Н. Ордынская // III Международные Бодуэновские чтения: И.А.Бодуэн де Куртенэ и современные проблемы теоретического и прикладного: материалы конференции в 2 т. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2006. – Т.2. – С. 12–13.
- 5) Панченко О. І. Стиснення тексту як лінгвістична творчість: Навч. Посібник. / О. І. Панченко. – Дніпропетровськ: ДДУ, 1996. – 64 с.